
VÁLTOZÁSOK ÉS VÁLTOZTATÁSOK A TULAJDONNEVEK HELYESÍRÁSÁBAN AZ AKH.¹² VITANAPJÁNAK TULAJDONNEVEKKEL FOGLALKOZÓ ELŐADÁSÁRÓL ÉS A HOZZÁSZÓLÁSOKRÓL

Az MTA Magyar Nyelvi Bizottsága tagjai többéves munkával elkészítette „A magyar helyesírás szabályai”, vagy ahogyan gyakran emlegetni szoktuk, az akadémiai szabályzat 12. kiadásának tervezetét. Köztudott, hogy a jelenleg használatos helyesírási szabályzat, a 11. kiadás mintegy negyedszázaddal ezelőtt, 1984-ben jelent meg. A tapasztalat azt mutatja, hogy az elmúlt 25 év változásai szükségessé, sőt indokoltá tesznek bizonyos változtatásokat. A bizottság nevében kiadott tájékoztató hangsúlyozza: „Tudomásul kell vennünk, hogy a szabályzat nem lehet örök, nem maradhat változatlan, hiszen maga a nyelv is folyton változik. Az írásbeli nyelvhasználatot szabályzatunk nem megnehezíteni kívánja, hanem, éppen ellenkezőleg, szeretné megkönnyíteni. Ezért időről időre szükség van a mindenkori szabályzat módosítására, a nyelv változásaihoz való hozzáigazítására. Természetesen nem minden áron, de amikor és ahol valóban célszerű, sőt szükséges, akkor és ott igen” (NYOMÁRKAY 2008: 2).

A magyar írásbeliség történetében a helyesírás kodifikációja folyamatos változást mutat. Elegendő csupán az akadémiai helyesírás történetére utalnunk. Az újabb és újabb kiadások mindig figyelembe vették a nyelvi, nyelvhasználatbeli változásokat (FÁBIÁN 1984). Legkönnyebben a szókincs változásait figyelhetjük meg a szabályzatokban, illetőleg a hozzájuk kapcsolódó szótárakban. A 11. kiadásban például alakváltozatként megjelent az *Atila* forma a hagyományosabb *Attila* mellett, visszakapta történelmi alakját a *Batsányi* és a *Báthory* családnév, a kiejtéshez igazodott a *Vénusz* bolygó neve. Hozzájárul a mindenkor változtatáshoz a nyelvtudomány változása, pontosabban a nyelvről és a helyesírásról vallott felfogásunk módosulása is. Ez az oka annak, hogy a 10. kiadásban például nem szerepelt az egyszerűsítés elve, hiányzott a személynevet tartalmazó, köznévi alaptagú jelzős szerkezetek differenciálása (*Bánk bán*, *Kossuth-díj*) és egyáltalán nem esett szó a márkanévek írásáról. A 11. kiadásba azonban (a továbbiakban itt szabálypontokra hivatkozva) a kiejtés, a szóelemzés és a hagyomány mellé visszakerült az egyszerűsítés elve (92–94.), a személynévi meghatározó tagot tartalmazó összetételek körében elkülönítettek egymástól a minőségjelzős (167.) és a jelöletlen összetételnek tekinthető kapcsolatot (168.), valamint önálló szabálypontok foglalkoznak a márkanévek írásával (193–194.).

2008. június 4-én a szabályzattervezetről nyilvános vitanapot rendeztek az ELTE BTK tanácstermében. Az egyes témaköröket bevezető előadások után a hallgatóság akár szóban, akár írásban elmondhatta, illetőleg benyújthatta véleményét a tervezetről, valamint javaslatot tehetett újabb módosításokra. A tulajdonnevek témakörében a Magyar Nyelvi Bizottság képviselőjeként az előadást ZIMÁNYI ÁRPÁD tartotta, előzetesen hozzászólásra jelentkezett FARKAS TAMÁS és DOBSONYI SÁNDOR. Az alábbiakban a tulajdonnevek kérdéskörének tárgyalását egyrészt abból a szempontból ismertetjük, milyen nyelvi, pontosabban nyelvhasználati változások késztették módosításra a tervezet alkotóit.

Másrészt arra voltunk kíváncsiak, hogyan jelennek meg a javasolt változtatásokban az érintett tudományterület, az onomasztika kutatási eredményei.

ZIMÁNYI ÁRPÁD előadásában együttesen ismertette a kis és a nagy kezdőbetűk, valamint a tulajdonnevek témakörében tervezett változtatásokat. Bevezetőjében kiemelte, hogy a többi témakörhöz viszonyítva ezen a területen várhatóan kevés módosítás fog történni. Hangsúlyozta, hogy a közoktatás didaktikai szempontjainak figyelembevétele mellett a bizottságnak a megfelelő arányok képviselésére kell törekednie, azaz nemcsak „lefelé”, hanem „fölfelé” is kell tekintenie, a szaktudományok, a könyvkiadás stb. irányába. Megállapította, hogy a tapasztalatok szerint az általános gyakorlat a nagybetűsítés felé tolódik el. Példaként kiemelte a rendezvénynevek írását (140.), amelyben az akadémiai helyesírás továbbra is a kisbetűs írásmódot támogatja, ám az említett szabálypontot a tervezetben a kezdőbetűk témaköréből az intézménynevekhez helyezte.

Ezután tematizálva sorra vette a tulajdonnevek főbb csoportjait. Elmondta, hogy a személynevek és az állatnevek körében nem terveznek érdemi változtatást. Új kategóriaként jelenik meg azonban a „Tárgynevek” csoportja, amelyben a nagyközönség tanácsot kap például a mozdonyok, a drágakövek, a nemzeti ereklyék és az úrjárművek nevének helyesírásához. A földrajzi nevek csoportjában a legjelentősebb változás, hogy a példasorokat határon túli magyar megnevezésekkel bővítik. Ugyancsak a társadalmi változásokat jelzi, hogy a közigazgatási egységek nevének írásmódját bemutató példák között megjelennek majd a régiók és kistérségek nevei is.

Változik a „Csillagnevek” című tulajdonnévi alcsoport elnevezése, helyette a „Csillagászati elnevezések” cím szerepel, a jelenleginél gazdagabb és összetettebb példaanyagot felvonultatva. Megmarad önálló csoportként a „Kitüntetések, díjak neve” című kategória. Az utóbbi két csoport esetében az előadó külön kiemelte, hogy a bizottság arra törekedett, hogy elkerüljék mind a túlzott leegyszerűsítést, mind a túlbonyolítást. Véleménye szerint időt kell adni az új alakulatoknak, „hagyni kell, hogy kiforrjon az írásmód”. Utolsó tematikus egységként az „Intézménynevek” csoportjáról hallhattunk, pontosabban a jól ismert és többeknek sok bosszúságot okozó intézménynévszerű megnevezésekről (190., pl. *Keleti pályaudvar*, *Ugocsa mozi*, *Kis Rabló étterem*). Újdonság a tervezetben, hogy ez a megnevezés a hivatalos név helyett vagy mellett használható alternatív lehetőségként jelenik meg.

Összefoglalva az előadásban elhangzottakat megállapíthatjuk, hogy a tervezet szerint a tulajdonnevek témakörében nem történnek alapvető változások. Az akadémiai szabályzat jelenlegi, 11. kiadásában lévő tulajdonnévi kategóriák (személynevek, állatnevek, földrajzi nevek, intézménynevek, csillagnevek, márkanevek, kitüntetések és díjak neve, címek) egy új csoporttal (tárgynevek) bővülnek, valamint az egyik kategória elnevezését (*csillagnevek* → *csillagászati elnevezések*) pontosítják. A példatípusok a társadalmi változások hatására elsősorban a földrajzi nevek körében gyarapodnak (határon túli magyar megnevezések, régiók, kistérségek). Emellett néhány szabálypont értelem szerű áthelyezése, valamint alternatív írásformák ajánlása segíti az írásbeli kommunikációban a szabályzat használatát.

FARKAS TAMÁS névkutatóként mondta el véleményét az AkH.¹² tervezetének a tulajdonnevek írásával kapcsolatos szabálypontjairól. Előadásában kiemelte, hogy a módosításkor célszerű volna figyelembe venni a névkutatás elmúlt negyedszázadának elméleti és gyakorlati eredményeit. Így megbízható háttérrel biztosítanak a változtatásoknak,

ugyanakkor az újonnan felmerülő problémák egy része is több oldalról megközelíthetővé válna és könnyebben elhelyezhető lenne a rendszerben.

Ezután az előadó sorra vette a tulajdonnevek írásmódját érintő különböző szabálypontokat. Nemcsak a tervezet változtatásaival foglalkozott, hanem néhány területen újabb javaslattal is előállt. Felhívta a figyelmet például arra, hogy a keresztnevek esetében az egyszerűsítés elvének érvényesítése miatt az eredeti forma helyreállíthatósága több esetben bizonytalan. Hiszen nemcsak az idegen névalakok között, hanem a hivatalosan anyakönyvezett magyar nevek között is találunk írásváltozatokat (*Adrien, Adrienn; Izabel, Izabell*). A kis és a nagy kezdőbetűk témakörében a tulajdonnévnek tekintendő nyelvi alakulatok közé sorolandónak javasolta a történeti, illetőleg az egyes múltbeli események nevét (*Tatárjárás, Második világháború*), valamint a különböző rendezvények, rendezvénysorozatok és programok egyedi elnevezését (*A Föld éve, VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus*).

A tulajdonneveket tárgyaló fejezet áttekintésekor több javaslatot is tett a példasorok újabb típusokkal, altípusokkal történő bővítésére (házassági nevek, építménynevek, törzskönyvezett állatok neve, filmek, filmsorozatok, internetes portálok, újonnan átvett keresztnevek, tárgynevek, idegen eredetű tulajdonnevek stb.). Hangsúlyozta a kivételek – akár csoportszerű, akár egyedi esetek – ritkításának a szükségességét. A gondolatot a *Fertő tó* írásmódjának többoldalú bemutatásával illusztrálta. Összefoglalásában a munkanyagban már jelenleg is szereplő változtatások további átgondolását és bővítését javasolta.

DOBSONYI SÁNDOR hozzászólásában elsősorban a többéves szerkesztői gyakorlata során felmerült kérdésekre hívta fel a figyelmet. Két csoportra osztva mutatta be a példáit, először a szabályzatból hiányzó eseteket, majd a szabályzatban meglévő, de általa problematikusnak tartott jelenségeket ismertette. Mindkét csoportban legtöbbször javaslatot is tett a felvetett probléma megoldására.

A szabályozatlanságra bemutatott példák között szerepeltek az új típusú közterületnevek – mint a lakóparkok, lakótertek, házegyüttesek neve –, amelyeket a földrajzi nevek közé javasolt besorolni. Felvetette azt a kérdést, hogy vajon tulajdonnévnek tekinthető-e az értékpapírok, különféle pénzügyi konstrukciók, díjcsomagok neve. Ha tulajdonnévként vagy tulajdonnévi alcsoportként kezeljük ezeket a megnevezéseket, akkor felmerül a kérdés: melyik szabálypontban volna érdemes megemlíteni őket.

A problematikus jelenségek között kiemelte, hogy a szabályzatban nincs példa a magyar és idegen elemet együttesen tartalmazó, valamint az idegen szórendű intézménynevekre (*Hotel Sissi, Hunguest Hotel Forrás*). Az intézménynevek írásmódját vizsgálva felhívta a figyelmet arra, hogy célszerű volna elméletileg tisztázni, mi tekinthető „tulajdonnévi vagy azzal egyenértékű tag”-nak. A konkrét példák egyértelműen megvilágították, hogy ennek a kérdésnek a megválaszolása elkerülhetetlen ahhoz, hogy a helyesírási következetlenségek számát csökkentsük, hiszen például az *-i* képzős származékok írásmódja jelenleg másként alakul a *Nemzeti Múzeum*, a *Nemzeti Szálloda* vagy a *Nemzeti Színház* esetében, holott a szerkezet első tagja szemantikailag és grammatikailag mindegyik névben ugyanaz a névszó.

A hozzászóló több esetben is hangsúlyozta az írásgyakorlat meghatározó szerepét. Döntő szempontnak tekintette például a rendezvények, programok nevének írásakor, ezért több példát láthattunk a tulajdonnévi névelemmel (*Titanic Nemzetközi Filmfesztivál, Szent István Könyvhét*) vagy tulajdonnévi névelem nélkül (*Tarsolyosok III. Országos*

Találkozója, Fiatal Képzőművészek Nemzetközi Biennáléja) szerkesztett programok megnevezésére. Ugyancsak a mindennapi írásgyakorlathoz kapcsolódott az a javaslat, hogy a szabályzatban történjék utalás arra, hogy a cégbírósági bejegyzés nem írja felül a helyesírási szabályokat, tehát a cégbíróság helyesírási szempontból helytelen bejegyzése nem válik automatikusan helyes írásformává. Az előadás gondolatait illusztráló gazdag példasor szintén azt sugallta, hogy a hozzászóló valóságos névhasználati helyzetek során összegyűjtött anyagot tár a hallgatóság elé.

A vitanap tulajdonnevekkel foglalkozó előadásait összegezve megállapíthatjuk, hogy a felvetett problémák megoldása további változtatásokat tesz szükségessé a szabályzatban. Mindegyik felszólalás megerősítette, hogy szükség van az onomasztikai és az ortográfiai megközelítés összehangolására. Ez egyaránt vonatkozik a tulajdonnevek különböző csoportjaira és alcsoportjaira, valamint az onomasztikai és az ortográfiai alapfogalmak együttes elméleti tisztázására. Elképzelhető, hogy a terminológia következetes egységesítése a szabályok egyszerűsödéséhez, valamint az ellentmondások és a kivételek számának csökkenéséhez vezetne.

Az elhangzott hozzászólások megerősítik azt a gondolatot, hogy a módosítások kialakításakor ugyancsak fontos szempont a társadalmi igények és a mindennapi írásgyakorlat figyelembe vétele. Ez határozottan körvonalazza a szerkesztők számára a tárgyalandó jelenségek körét és a példasorok bővítésének irányát. A tulajdonnevek témakörébe tartozó szabályok további módosításához az ismertetett előadások mellett bizonyára nagy segítséget nyújtanak azok a javaslatok is, amelyek a vitanapon szóban nem hangzottak el, de – akár a vitanap előtt, akár a vitanap után – írásban eljutottak a bizottsághoz.

Az itt ismertetett előadások írott változatai a Magyar Nyelvőr 2008. évi 4. számában látnak napvilágot.

Hivatkozott irodalom

- FÁBIÁN PÁL 1984. A magyar helyesírás szabályainak 11. kiadásáról. *Magyar Nyelvőr* 385–407.
 NYOMÁRKAY ISTVÁN 2008. *Tájékoztató a Magyar Tudományos Akadémia tervezett új helyesírási szabályzata fejezeteinek olvasásához, tanulmányozásához*. A Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottsága nevében. Kézirat.

FERCSIK ERZSÉBET

ERZSÉBET FERCSIK, *Changes in the orthography of proper names*

The 11th edition of the “Code of Orthographic Rules of the Hungarian Language” was published in 1984 and it is still in use. Changes in the past 25 years call for modifications in Hungarian orthographic rules, so the Committee on Hungarian Linguistics of the Hungarian Academy of Sciences has prepared the plan of the 12th edition of the code, which was debated in an open session on the 4th of July, 2008 at ELTE University. This paper discusses suggested changes in the orthography of proper names.